

SAVAŞTA BİR YAZAR

VASİLİ GROSSMAN
KIZIL ORDU'YLA
1941-1945

Yayına hazırlayan

Antony Beevor
Lyuba Vinogradova

Çeviri: Sabri Gürses

SAVAŞTA BİR YAZAR

Vasili Grossman
Kızıl Ordu'yla
1941-1945

A Writer at War: Vasily Grossman with the Red Army 1941-1945, Antony Beevor, Luba Vinogradova

© 2005, Yekaterina Vasilyevna Korotkova-Grossman ve Yelena Fyodorovna Koziçkina

© Antony Beevor ve Lyuba Vinogradova

© 2013, Can Sanat Yayınları Ltd. Şti.

Bu eserin Türkçe yayın hakları Onk Ajans Ltd. aracılığıyla alınmıştır.

Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: Temmuz 2013, İstanbul

Bu kitabın 1. baskısı 2 000 adet yapılmıştır.

Yayına hazırlayan: Seçkin Selvi

Kapak tasarımı: Act creative

Kapak baskı: Azra Matbaası

Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi 1BE11, Topkapı, İstanbul

Sertifika No: 27857

İç baskı ve cilt: Ayhan Matbaası

Mahmutbey Mah. Devekaldırımı Cad. Gelincik Sokak No: 6 Kat: 3

Güven İş Merkezi, Bağcılar, İstanbul

Sertifika No: 22749

ISBN 978-975-07-1819-9

CAN SANAT YAYINLARI

YAPIM, DAĞITIM, TİCARET VE SANAYİ LTD. ŞTİ.

Hayriye Caddesi No: 2, 34430 Galatasaray, İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33

www.canyayinlari.com

yayinevi@canyayinlari.com

Sertifika No: 10758

SAVAŞTA BİR YAZAR

Vasili Grossman
Kızıl Ordu'yla
1941-1945

Yayına hazırlayan
Antony Beevor
Lyuba Vinogradova

İngilizce ve Rusça aslından çeviren
Sabri Gürses

Vasili Grossman'ın Can Yayınları'ndaki diğer kitapları:

Yaşam ve Yazgı, 2012

Her Şey Geçip Gider, 2013

VASİLİ SEMYONOVİÇ GROSSMAN, 1905'te Ukrayna'da, asimile olmuş Yahudi bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. Moskova'da kimya mühendisliği eğitimi gördü, Donbass havzasında kimya mühendisi olarak çalıştı. 1930'dan sonra yazar olmaya karar vererek öykü, roman ve oyunlar kaleme aldı. İkinci Dünya Savaşı'nın başından itibaren savaş muhabiri olarak Sovyet ordusuyla birlikte Moskova, Stalingrad, Kursk ve Berlin savaşlarına katıldı; özellikle Stalingrad Savunması sırasında yazdığı yazılar ve sergilediği cesaretle bir efsane oldu. 1943-1946 arasında İlya Ehrenburg'la birlikte, Almanların, işgal altındaki SSCB topraklarında Yahudilere uyguladıkları vahşeti anlatan *Çornaya Kniga* (Kara Kitap) adlı çalışmayı hazırladı. İlk kez tanıklıklara dayalı bir belge niteliği taşıyan ve gerek tarihi, gerekse insani açıdan büyük öneme sahip bu kitap, Stalin'in kozmopolitizme karşı başlattığı kampanya nedeniyle imha edilerek, ancak yıllar sonra gün ışığına çıkabildi. *Narod Bessmerten* (Ölümsüz Halk) adlı romanı, tıpkı *Stepan Kolçugin* gibi Stalin Ödülü'ne aday gösterildi ama Stalin tarafından veto edildi. Grossman'ın bir sonraki eseri *Za Pravoye Delo* (1952, Haklı Bir Dava Uğruna) önce övüldü, sonra kınandı. Grossman'ın Nazi ölüm kamplarını anlattığı ilk yazı olan *Treblinka Cehennemi* (1944) adlı makalesi, Nürnberg Davaları'nda yeniden yayımlandı ve belge olarak kullanıldı. Başyapıtı *Yaşam ve Yazgı'yı* 1960'ta bitiren Grossman, müsveddelerini *Znamya* dergisine verdi. Ancak roman reddedilmekle kalmadı, devlet güvenlik organları romanı mahkûm ederek ilgili her şeye el koydu. Sovyet toplumunu *Yaşam ve Yazgı'dan* daha da ağır eleştiren *Her Şey Geçip Gider'i* tamamladı. Grossman, yaşamının son on yılını Sovyet rejiminin yoğun baskısı altında, eserlerinin hemen hemen hiçbirinin yayımlandığını göremeden geçirdi ve 1964'te Moskova'da umutsuzluk içinde öldü. Ne ki *Yaşam ve Yazgı*, rejim muhalifleri tarafından ülke dışına çıkarıldı ve bazı eksikliklerle de olsa ilk kez 1980'de, İsviçre'de basıldı. Başyapıtı *Yaşam ve Yazgı*, yetmiş yıl sonra yüz binler tarafından okunan, eleştirmenlerce "XX. yüzyılın Savaş ve Barış'ı" olarak nitelendirilen Grossman, aynı zamanda tarihin en önemli savaş muhabirlerinden biri olarak kabul edilir. Ölümünden sonra derlenerek yayımlanan İkinci Dünya Savaşı yazıları, eleştirmen ve tarihçiler tarafından bu alandaki en önemli çalışmalardan kabul edilir.

ANTONY JAMES BEEVOR, 1946 doğumlu İngiliz tarihçi ve yazar. Winchester Üniversitesi ve Sandhurst Kraliyet Askerî Akademisi'nde modern askerî tarih öğrenimi yaptıktan sonra beş yıl İngiltere ve Almanya'da 11. Süvari Birliği'nde görev yaptı. Annesi, büyükannesi, büyükninesi de yazar olan Beevor, askerlikten ayrılınca yazarlık alanına geçti. Beevor'ın savaş ve tarih konularını ele alan *The Second World War* (İkinci Dünya Savaşı), *Stalingrad* (Stalingrad: Ölümcül Kuşatma: 1942-1943), *The Fall of Berlin 1945* (Berlin'in Düşüşü 1945), *D-Day: The Battle for Normandy* (D-Day: Normandiya Çıkarması), *The Spanish Civil War* (İspanya İçsavaşı), *The Battle for Spain: The Spanish Civil War 1936-1939* (İspanya İçin Verilen Savaş: İspanya İçsavaşı 1936-1939), *Inside the British Army* (İngiliz Ordusunun İçinde), *Crete: The Battle and the Resistance* (Girit: Savaş ve Direniş), *Paris: After the Liberation, 1944-1949* (Kurtuluştan Sonra Paris, 1944-1949), *The Mystery of Olga Chekhova* (Olga Çehova'nın Gizemi) adlı kitaplarının yanı sıra *Violent Brink* (Mor Kıyı), *The Faustian Pact* (Faust Sözleşmesi), *For Reasons of State* (Devlet Çıkarları), *The Enchantment of Christina von Retzen* (Christina von Retzen'in Cazibesi) adında romanları vardır. Kitapları, İkinci Dünya Savaşı'yla ilgili belgesel filmlerde kaynak olarak kullanılan Beevor, Runciman, Samuel Johnson, Wolfson Tarih, Hawthonden Edebiyat, Longman-Günümüz Tarihi Fonu, La Vanguardia ödülleri yanı sıra Sanat ve Edebiyat Şövalyesi Nişanı, Bath ve Kent Üniversiteleri Onursal Doktora unvanlarının da sahibidir.

SABRİ GÜRSES, 1972 yılında İstanbul'da doğdu. 1989 yılında Akademi Kitabevi Şiir Başarı Ödülü'nü aldı; aynı yıl Nişantaşı Anadolu Lisesi'nden mezun oldu. 1991 yılında Milliyet Sanat Aşk Öyküleri Yarışması'nda Başarı Ödülü aldı. *Gerksinimler*, *Elde Edemeyişler ve İlerlemeler* (şiir, 1990); *Unutulmuş Ay Altında* (1992); *Boşvermişler: Bir Bilimkurgu Üçlemesi* (1995); *Sevişme* (1996) adlı kitapları yayımlandı. 1999 yılında İÜ Rus Dili ve Edebiyatı bölümünden mezun oldu. Yüksek lisansını İÜ Çeviribilim Bölümü'nde "Vladimir Nabokov'un Yevgeni Onegin Çevirisi ve Türkçe Onegin Çevirileri" başlıklı teziyle yaptı. İngilizceden Joseph Campbell, Jonathan Lethem, John Smolens, Shusha Guppy, Don DeLillo, William Guthrie, Werner Sombart, Kim Stanley Robinson, Fredric Jameson, Slavoj Žižek, Karel Čapek, Niall Lucy; Rusçadan F.M. Dostoyevski, İ.S. Turgenyev, A.S. Puşkin, İvan Gonçarov, Mihail Bahtin, Yuri Lotman, Sultan Galiyev, Andrey Bely, Yuri Oleşa, Mihail Bulgakov, Boris Pasternak, İlya Boyaşov çevirileri bulunmaktadır. Bely'den "Glossolalia" çevirisi Puşkin Enstitüsü ve Gonçarov'dan "Oblomov" çevirisi Dünya Kitap tarafından ödüllendirildi; 2011 yılında Çeviri Derneği'nin Genç Soluk Ödülü'nü aldı.

İçindekiler

Çevirmen notu: Türkçede Şoah	11
Giriş	15
I. İşgal şoku, 1941	
1. Ateşle vaftiz olmak, Ağustos 1941	29
2. Geri çekiliş faciası, Ağustos-Eylül 1941	43
3. Bryansk Cephesi'nde, Eylül 1941	51
4. 50. Ordu'yla birlikte, Eylül 1941	55
5. Tekrar Ukrayna'ya, Eylül 1941	59
6. Oryol Almanların eline düşüyor, Ekim 1941	67
7. Moskova önünde, Ekim 1941	73
II. Stalingrad yılı, 1942	
8. Güneyde, Ocak 1942	89
9. Güneyde hava savaşı, Ocak 1942	101
10. Kara Tümen'le birlikte Donets'te, Ocak-Şubat 1942	106
11. Hasin Tank Tugayı, Şubat 1942	115
12. "Savaşın acımasız gerçeği", Mart-Temmuz 1942	129
13. Stalingrad yolu, Ağustos 1942	135
14. Eylül muharebeleri.....	150
15. Stalingrad akademisi.....	170
16. Ekim muharebeleri.....	185
17. Hava döndü.....	203
III. İşgal edilen topraklar geri alınıyor, 1943	
18. Muharebeden sonra.....	217
19. Vatani geri almak, 1943 baharı başlarken.....	226

20. Kursk muharebesi.....	237
IV. Dinyeper'den Vistül'e, 1944	
21. Berdiçev katliam alanı, Ocak 1944.....	257
22. Ukrayna'dan Odessa'ya, Mart-Nisan 1944.....	271
23. Bagration Harekâtı, Haziran-Temmuz 1944.....	279
24. Treblinka, Temmuz 1944.....	289
V. Nazi dünyasının yıkıntıları arasında, 1945	
25. Varşova ve Lodz, Ocak 1945.....	317
26. Faşist hayvanın ininde, Ocak 1945.....	329
27. Berlin savaşı, Nisan-Mayıs 1945.....	338
Sonsöz: Zafer yalanları.....	351
Teşekkür.....	359
Kaynakça.....	361
Kaynak notları.....	363
Dizin.....	373

Giriş

Vasili Grossman'ın dünya edebiyat tarihindeki yeri, XX. yüzyılın en büyük Rus romanlarından biri olan *Yaşam ve Yazgı* adlı başyapıtıyla kesinleşmiştir. Bazı eleştirmenler bu romanı, Pasternak'ın *Doktor Jivago*'sundan ya da Soljenitsin'in romanlarından bile daha yüksek bir yere koyar.

Bu kitap onun savaş defterlerine, dahası hepsi de Rus Devlet Edebiyat ve Sanat Arşivi (RGALİ-Russkiy Gasudartsvenniy Arhiv Literaturi i İskustva) içinde bulunan bazı makalelerine dayanıyor. Ayrıca kızının ve üvey oğlunun elinde bulunan bazı mektuplara da yer verdik. Defterler, romanları ve makaleleri için biriktirdiği çok büyük miktarda ham malzeme içeriyor. Grossman, Kızıl Ordu gazetesi olan *Krasnaya Zvezda*'nın (Kızıl Yıldız) özel muhabiriydi ve 1941-1945 yılları arasında Sovyet cephelerinin en açık görüşlü ve dürüst tanığı oldu. Cephede bin günden fazla bir süre kaldı – savaşın yaklaşık dört yılının üçünde oradaydı. Gözlemlerinin keskinliği ve anlayışındaki insani yan, bütün yazar ve tarihçiler için paha biçilmez bir ders sunuyor.

Vasili Grossman, Ukrayna'nın Berdiçev kentinde 12 Aralık 1905 günü doğdu. Berdiçev Orta Avrupa'nın en büyük Yahudi nüfuslarından birine sahipti ve Grossman ailesi, topluluğun iyi eğitim görmüş seçkin tabakasının bir parçasıydı. Vasili'ye Yosif adı verilmişti, ama asimile olan birçok aile gibi Grossmanlar da isimlerini Ruslaştırdılar. Solomon Yosifoviç olarak doğan babası, adını Semyon Osipoviç olarak değiştirdi.

Grossman'ın anne babası boşandı ve Vasili gençliğinde, Birinci Dünya Savaşı'ndan önce iki yıl, annesiyle birlikte İsviçre'de yaşadı. 1918 yılında, devrimden hemen sonra, tekrar Berdiçev'e döndü. Ukrayna ve ülkenin tarımdan gelen zenginliği, Feldmareşal von Eichhorn'un¹, kırsal kesimi

1. Feldmareşal Hermann von Eichhorn (1848-1918). Brest-Litovsk Antlaşması'nın ardından, Eichhorn'un 1918 yılında görevi, İngiliz ablukası yüzünden açlık çeken Alman şehirlerini beslemek üzere Ukrayna'nın soyulmasına gözetmenlik etmekti. Bu politika doğal olarak Ukraynalıların nefretini çekti ve Eichhorn Temmuz ayında Kiev'de bir suikaste kurban gitti.

altüst eden Alman işgaliyle bozuldu. Fakat Almanya'da devrim patlak ve-
rince Alman orduları, Kasım ayında geri çekildi, Rusya'da Beyaz ve Kızıl
ordular arasındaki çarpışmayla bir içsavaş başladı, bu arada anarşistler
Ukrayna'da iki tarafa da direndiler. Beyazlar ve milliyetçiler, bazen de
Kızıl Muhafızlar, gözü kanlı nefretlerini Ukrayna'da katliam yaparak or-
taya koydular. Bazı tahminlere göre Yahudi nüfusun kabaca üçte biri,
yaklaşık 150 000 Yahudi içsavaş sırasında öldürüldü. 1920 ile 1922 ara-
sında açlık geldi ve sadece Ukrayna'da yüz binlerce ölüm oldu.

Vasili Grossman, 1923 yılında Moskova Üniversitesi'ne girip kimya
okudu. Grossman, daha en başından itibaren, askerlikten uzak olduğu
halde orduya hayrandı. "Babam dış görünüşü açısından çok uygar bir in-
sandı," diyor tek çocuğu Yekaterina Korotkova-Grossman. "Onun yürüyü-
şünden, gözlük takışından bunu görmek kolay. Üstelik elleri de çok bece-
riksizdi. Fakat daha öğrenciyken orduya ilgi göstermişti. Bir mektubunda
celp gönderilmezse gidip kendisinin gönüllü olacağını yazıyordu."

1928 yılında, yirmi üç yaşında bir öğrenci olan Grossman, Kiev'de
yaşayan ve Galya diye bilinen kız arkadaşı Anna Petrovna Matsuk'la ev-
lendi. Bu ilişkinin sonucunda 1930 yılının Ocak ayında kızı dünyaya gel-
di. Grossman'ın annesine saygı göstermek için çocuğa Yekaterina ya da
Katya dediler. 1932 yılında, içsavaştan on yıl sonra, Stalin'in kulakları yok
etme kampanyasının ve zorunlu tarım kolektifleştirmesinin yol açtığı, sa-
vaştan da beter kıtlık yedi milyondan fazla insanı öldürdü.¹ Açlıktan deli-
ye dönen anne babalar kendi çocuklarını yediler. Osip Mandelştam'ın
unutulmaz bir şiirde "kurt avcısının yüzyılı" dediği şeyin somut örneğiydi
bu. Grossman, açlığın dehşetlerine tanık olmadı, ama kesinlikle onları
duydu ya da sonuçları gördü; cömert bir yolcu onlara bir ekmek kabuğu
atsın diye tren raylarında dilenen iskelet gibi figürleri gördü. Son romanı
Her Şey Geçip Gider'de Ukrayna'da yaşanan bu açlığı, kendi iki çocuğunu
yemekle suçlanan bir kadının idamıyla birlikte anlattı.

Stalin'in bölgede uyguladığı acımasızlığın sonucu, Grossman'ın da
keşfedeceği üzere, on yıl sonra Ukraynalılar bölgeyi işgal eden Alman
kuvvetlerini memnuniyetle karşıladı. Açlığın sorumlusunun Yahudiler ol-
duğu söylentisini yayanlar arasında Stalin'in ajanlarının bulunduğu söyle-
niyor. Ukraynalıların Yahudi katliamında Almanlara coşkuyla yardım et-
mesinde bu da bir etken olmuş olabilir.

Grossman'ın, Moskova'da bulunamaması nedeniyle sıkça kesintiye
uğrayan evliliği çok yürümedi. Galya kızını Grossman'ın annesinin yanı-
na bıraktı; çünkü Kiev açlığın en yoğun olduğu yerdı ve çocuk Berdiçev'de
çok daha fazla hayatta kalma şansına sahip olacaktı. Sonraki yıllarda Kat-

1. 1930-1933 arasındaki açlık kurbanları için en yüksek tahmin 7.2 ile 10.8 milyon arasın-
da değişir.

ya sık sık Grossman'ın annesinin yanına kalmaya gitti.

Grossman, bilimsel çalışmalardan çok yazmakla ilgilenmeye başlamıştı, ama bir işe ihtiyacı vardı. Mezun olduktan sonra, 1930 yılında Ukrayna'nın doğusundaki Stalino'ya (bugün Donetsk) bir madende mühendis olarak çalışmaya gitti. Aşağı Don ve Donets'in sert kıvrımıyla kapanan Donbass bölgesi savaş sırasında, defterlerin de gösterdiği gibi, bir kere daha tanıdığı bir bölge olacaktı. 1932 yılında, kendisini kronik tüberküloz hastası olarak gösteren bir yanlış teşhisten yararlanarak Stalino'dan ayrılıp Moskova'ya dönmeyi başardı. Orada bir kömür madeninde geçen ilk romanını yayımladı: *Glückauf!*¹ Ardından *Stepan Kolçugin* geldi. İki roman da dönemin Stalinist çerçevesine uygundu ama karakterler çok inandırıcıydı. 1934 Nisanı'nda yayımlanan "Berdiçev Kentinde" adlı bir öykü, Mihail Bulgakov'un övgüsünü aldı. Sovyet edebiyatının yaşlı bilgesi Maksim Gorki, Grossman'ın sosyalist gerçekçiliği benimsediğinden emin değildi, ama genç yazarın çalışmasını destekledi. Edebi kahramanları Çehov ve Tolstoy olan Grossman, asla Stalin yanlısı kuklalardan biri olacak gibi görünmüyordu; ama sonuçta faşizm ve antisemitizm tehdidinde karşı durabilecek tek şeyin Sovyet komünizmi olduğuna inanmıştı.

Grossman'ın kuzini ve sadık destekçisi olan Nadejda Almaz, 1933 Martı'nda Troçkist olmakla suçlanarak tutuklandı. Grossman, OGPU (ertesini yıl NKVD² olacaktı) gizli polisi tarafından sorgulandı. Hem Almaz, hem Grossman 1936 yılında Victor Serge'le³ temas kurmuşlardı; Serge kısa süre sonra sürgüne gönderilecek ve Paris'te solun en şiddetli Stalin eleştirmenlerinden biri olacaktı. Kuzenler çok talihliydi. Nadya Almaz sürgüne gönderildi, sonra on yılın sonuna doğru Büyük Temizlik sırasında onu uzakta tutacak kısa bir çalışma kampı cezası aldı. Grossman'a dokunulmadı. Soruşturmalar üç-dört yıl sonra yapılmış olsaydı yazgıları çok farklı olurdu.

Bir yazar için, özellikle de Grossman kadar doğrucu ve politik açıdan deneyimsiz bir yazar için yaşam, sonraki birkaç yıl boyunca kolay geçmedi. Kovuşturmaları atlatabilmiş olması bir mucizeydi; İlya Ehrenburg

1. Almanca madenci selamı. (Y.N.)

2. NKVD (Narodniy Komissariat Vnutrennih Del – İçişleri Halk Komiserliği): Çeka ve gizli polis OGPU'nun doğrudan devamı. NKVD Özel Dairesi: Karşı istihbarat yapmak üzere Kızıl Ordu birliklerine bağlanmıştı, bu da Stalin dönemi terimleriyle ihanet belirtileri aramak demektir. Rollerini "sıradışı olayların" dışında korkaklık gibi örnekleri ya da Sovyet karşıtı görünen her şeyi aramak ve gerektiğinde idam mangası hazırlamaktı. Özel Daire, 1943 baharında SMERŞ ile değişti. Stalin "smert şpionam," yani "casuslara ölüm" için bu kısaltmayı yapmıştı.

3. Victor Serge (1890-1947), gerçek adı Viktor Kibalçıç. Belçika'da, İmparatorluk Muhafızı subayiyken devrimci olan bir Rus ve Belçikalı bir annenin oğlu olarak doğdu. Anarşizmden Marksizme geçti. 1918 yılında devrime katılmak üzere Rusya'ya gitti, ama Bolşevik baskı rejimi karşısında dehşete kapıldı. Fransızca olarak yazdığı *Bir Devrimcinin Anıları* (1945) adlı özyaşamöyküsü ve romanlarıyla ünlüdür.

bunu daha sonra “piyango” diye adlandırdı. Ehrenburg, Grossman’ın siyasetten uzak ve samimi yapısının farkındaydı. “Aşırı nazik ve sadık bir dosttu,” diye yazdı, “ama bazen elli yaşında bir kadına kıkırdayarak şöyle diyebilirdi: ‘Geçen ay çok yaşlandınız.’ Bu yönünü tanıyordum, o yüzden bana birden, ‘Nedense birdenbire çok kötü yazmaya başladın,’ dediği zaman gücenmiyordum.”

1935 yılında, Galya’yla olan evliliğinin üzerinden yıllar geçmiş olan Grossman, kendisinden beş yaş büyük Olga Mihaylovna Guber’le tanıştı. Galya gibi, kendi verdiği isimle Lyusya da Ukraynalıydı. Onun gibi yazar olan kocası Boris Guber, karısının Grossman’a hayranlık duyduğunu fark etti ve engel olmaya kalkışmadı. Alman kökenli olup seçkin bir aileden gelen Guber, 1937 yılında, kovuşturmalara verilen adla *Yejovşçına* çılgınlığı¹ sırasında tutuklanıp idam edildi.

O yıl Grossman, Yazarlar Birliği’nin üyesi oldu, bu birçok şeyi beraberinde getiren resmî bir onaydı. Fakat 1938 Şubatı’nda Olga Mihaylovna, sırf Guber’in karısı olduğu için tutuklandı. Grossman, Olga her ne kadar Guber soyadını kullanıyorsa da artık onun kendi karısı olduğuna yetkilileri ikna etmeye çalıştı. Ayrıca Guberlerin iki oğlunu, “halk düşmanları”nın yetimleri için hazırlanan bir kampa gönderilmekten kurtarmak üzere evlat edindi. Grossman da Lubyanka’da 25 Şubat 1938’de sorgulandı. Politik açıdan masum olsa da, kimseye ihanet etmeden kendini Guber’den uzak tutmak konusunda çok tedbirli davrandı. Ayrıca NKVD’nin şefi Nikolay Yejov’a mektup yazıp Stalin’e karşı hiç yapılmayacak bir şekilde, bir kadının eski kocasına atfedilen suçu kabul etmesinin gerekmediğini savunabildi. Olga Mihaylovna da Guber’in cesareti sayesinde kurtuldu; Guber, kendisinden bunu yapması beklendiği halde acımasız sorgular sırasında asla onunla ilgili bir imada bulunmamıştı.

Çok derin bir ahlaki aşağılanma dönemi idi. Grossman herkes gibi çaresizdi. Önüne eski Bolşeviklerin ve “Troçkist-faşist” ihanetle suçlanan başka kişilerin göstermelik yargılanmalarını destekleme belgesi sunulduğu zaman imzalamaktan başka bir seçeneği kalmamıştı. Fakat dönemin dehşetini asla unutmadı ve *Yaşam ve Yazgı*’nın birçok önemli yerinde bunları güçlü bir şekilde canlandırdı.

Stalin, 1939 yılında Hitler’le anlaşma yaptıktan sonra terörün en korkunç dönemi geçmiş gibiydi. Grossman, o yazı karısı ve evlat edindiği üvey oğullarıyla birlikte Karadeniz’de, Yazarlar Birliği dinlenme tesisinde geçirebildi. 1941 Mayıs’ında da benzer bir tatile çıktılar ama o, bir ay

1. Bu isim, dönemin NKVD başkanı olan Nikolay İvanoviç Yejov’un adından türetilmiştir (1895-1939). Büyük Temizlik’in *Yejovşçına* olarak bilinen en şiddetli aşamasını yönetmiştir. Yejov 1936 Eylül’ünde Stalin’in emriyle NKVD’yi G.G. Yagoda’dan (1891-1938) devraldı. 1938 Aralık ayında yerine L.P. Beriya geçti ve Yagoda gibi o da ihanetle suçlanıp öldürüldü.

Vasili Grossman'ın annesi, resmî bir belgedeki fotoğrafında.

sonra Moskova'ya döndü; Wehrmacht¹, 22 Haziran 1941 günü Sovyetler Birliği'ni işgal ettiği zaman oradaydı. Birçok yazar gibi o da hemen Kızıl Ordu için gönüllü olmuştu; ancak sadece otuz altı yaşında olmasına rağmen, Grossman, askerliğe uygun bulunmadı.

Sonraki birkaç hafta Grossman için sarsıcı oldu; yalnız Almanların ezici zaferleri nedeniyle değil, kişisel nedenlerle de. Moskova'da ikinci karısıyla küçük bir dairede yaşıyordu ve karısı yer darlığını bahane ederek Grossman'ın annesinin Berdiçev'den ayrılıp Moskova'ya yanlarına gelmesini istemedi. Grossman bir hafta sonra tehlikenin boyutunu anladığı zaman, annesinin kaçması için çok geç olmuştu artık. Her şekilde, engelli yeğenini geride bırakmamak için kenti terk etmeyi reddediyordu annesi. Grossman, trene atlayıp giderek annesini getirmediği için hayatının sonuna kadar kendini suçladı. *Yaşam ve Yazgı*'da, ahlaki açıdan azap çeken fizikçi Viktor Ştrum, tam da bunun suçluluğunu yaşar.

Defterler, 5 Ağustos 1941'de başlıyor; Grossman'ın *Krasnaya Zvezda*'nın editörü General David Ortenberg tarafından cepheye gönderildiği gün. Bu gazete, Kızıl Ordu'nun gazetesiydi, ama siviller savaş sırasında

1. Alman Ordusu'nun 1935-1945 arası taşıdığı isim.

İzvestiya'dan çok bunu okuyordu. Stalin, basılmadan önce her sayfanın kontrol edilmesini istiyordu ve Ehrenburg, Sovyet diktatörün onun en sadık okuru olduğunu söyleyerek şakalaşyordu Grossman'la.

Ortenberg, Grossman'ın cephenin güçlüklerine dayanamayacağını dan kaygılanıyordu; ona eşlik edecek daha genç ve askerî deneyime sahip kişiler buldu. Grossman kendi güçsüzlüğü ve askerî eğitim almamış olmasıyla dalga geçiyordu; ama kısa sürede, herkesi şaşırtarak ciddi şekilde kilo verdi, güçlendi, kuvvetlendi ve nişancılıkta arkadaşlarını geçti.

“Sana kendimden bahsedeyim,” diye yazdı babasına 1942 Şubatı'nda. “Neredeyse sürekli hareket halindeyim son iki aydır. Bazen on yıllık barış sırasında gördüğümden çok şey görüyorum. Zayıfladım artık. Banyu'da tarttım kendimi ve yetmiş dört kilo geldim, daha geçen yıl doksan bir kilo olduğumu hatırlıyor musun? Kalbim daha iyi... Deneyimli bir *frontoviki*¹ oldum: Burada neler olup bittiğini sesini duyar duymaz anlıyorum.”

Grossman askerlikle ilgili her şeyi inceledi: taktikler, teçhizat, silahlar – ve ordu argosu özellikle etkiledi onu. Notları ve makaleleri üzerinde o kadar çok çalıştı ki başka şeye vakti kalmıyordu. “Savaş sırasında,” diye yazdı sonraları, “okuduğum tek kitap, iki kez okuduğum *Savaş ve Barış* oldu.” Her şeyin ötesinde, cephede sıradışı cesaret gösterdi, oysa savaş muhabirleri karargâhlarda oyalanırdı. Moskova intelijensiyasının Yahudi bir üyesi olan Grossman, sıradan Kızıl Ordu askerlerinin güven ve takdirini kazandı. Bu önemli bir başarıydı. Stalingrad'da, 62. Ordu'nun en çok sayı yapan keskin nişancısını, Anatoli Çehov'u tanıdı ve avlanma mevkiine kadar eşlik edip Almanları tek tek vururken onu seyretme fırsatını buldu.

Politik açıdan doğru klişeler aktarmaya hevesli olan çoğu Sovyet gazetecisinin aksine, Grossman röportaj tekniğinde sıradışı sabır sahibiydi. Daha sonra açıkladığı gibi, “kısa bir dinlenme için geri çekilmiş askerlerle yaptığı konuşmalara” güvenirdi. “Asker aklındaki her şeyi söyler. Soru sormaya bile gerek kalmaz,” derdi. Hemen oracıkta çıkarıcı, karanlık ve sahte olan bir şeyi yakalayabilirdi. Grossman, kendisi için zararlı da olsa bir hatayı açıkça söylerdi, askerler de buna saygı duyardı: “Halkı seviyorum, hayatı incelemeyi seviyorum. Bazen bir asker beni kendime getiriyor. Ordu hayatını bütünüyle biliyorum artık. Başlangıçta çok zordu.”

Grossman, duygusuz bir gözlemci değildi. Yazdıklarının gücü, 1941 felaketlerine verdiği duygusal tepkilerinden kaynaklanıyordu. “Yaşanacak kayıpları içe işleyen, keskin bir duyarlılıkla öngörmek ve bir annenin, bir eşin, bir çocuğun kaderinin, kuşatılmış askerlerin ve geri çekilen orduların kaderiyle içiçe geçtiğini trajik bir şekilde anlamak. O günlerdeki cepheyi nasıl unutabiliriz – Gomel ve Çernigov alevler içinde, Kiev mahvol-

1. (Rus.) Cephe hattında savaşan asker. (Y.N.)

muş, arabalar geri çekiliyor ve zehirli yeşil roketler sessiz orman ve nehirlerin üzerinde uçuşuyor?” Gomel yok edilirken Grossman yol arkadaşlarıyla birlikte oradaydı; sonra, General Guderian’ın¹ 2. Panzer Grubu, Kiev’in bağlantılarını kesmek üzere geniş kuşatma harekâtına girişince Grossman ve arkadaşları, güneye kaçmak zorunda kaldılar. Alman orduları, tarihin bilinen en ezici zaferinde 600 000 kişiden fazla esir aldı.

Grossman, Ekim ayının başlarında, General Petrov’un 50. Ordusu’nun karargâhına katılmıştı. Astlarını yumruklayan ve bir yandan çayla reçel yerken dönüp idam cezalarına imza atan bu general hakkında anlattıkları, Kızıl Ordu’nun korkunç bir hicvi gibidir, ama çarpıcı bir yanılmazlığa sahiptir. Grossman’ın rahatsız edici dürüstlüğü tehlikeliydi. Bu defterleri NKVD gizli polisi okumuş olsaydı, hemen Gulag’a² gönderilirdi; üstelik Komünist Parti’nin bir üyesi değildi ve bu yüzden daha da güvensiz bir konumdaydı.

Grossman bir kez daha Oryol şehrine doğru hızla ilerleyip Bryansk Cephesi’ni saran Guderian’ın panzerlerinin eline düşmekten son anda kurtuldu. Bu olayla ilgili anlattıkları orada yaşananların günümüze ulaşan en çarpıcı hikâyesidir. Grossman ve yol arkadaşları yorgun bir halde döndüler Moskova’ya, hurda haldeki Emka arabaları yaşadıkları tehlikenin bir kanıtıydı; ama Ortenberg, onlara hemen cepheye dönmelerini emretti. O gece, bir ordu karargâhı ararken Almanların eline düşmekten zor kurtuldular. Yahudi olan Grossman’ın başına gelecekler belliydi.

1941 kışında, Almanlar Moskova dışında durdurulduktan sonra, Grossman daha güneyde, Ukrayna’nın doğu kısmında yer alan ve savaştan önceki yıllarda tanıdığı Donbass yakınlarındaki çarpışmaları anlattı. Savaşın ilk yılını anlatan ve 1942 yazı başlarında, *Krasnaya Zvezda*’da tefrika olarak yayımlanan ilk büyük romanını o sırada yazmaya başladı. Bu roman, Kızıl Ordu’nun *frontoviki* adıyla bilinen cephe hattı askerlerinin tek gerçek hikâyesi olarak övüldü ve Grossman’ın şöhreti, bütün Sovyetler Birliği’ni sardı; edebiyat çevrelerinden kazandığı saygıdan daha fazlasını elde etti.

Ağustos’ta, Alman Altıncı Ordusu Stalingrad’a ilerlerken Grossman’ dan tehdit altındaki şehre gitmesi istendi. Savaştan şehirde en uzun süre çalışan gazeteci olacaktı. Ortenberg’le aralarındaki ilişki sorunluysa da o da, Grossman’ın sıradışı yeteneğini kabul ediyordu: “Stalingrad Cephesi’ndeki bütün muhabirler, sessiz ve ketum bir Sibiryalı olan tümen ko-

1. Tank uzmanı Alman general Heinz Guderian (1888-1953), *Blitzkrieg* (Yıldırım Savaşı) taktiğinin başlıca mimarlarından biri ve 2. Panzer Grubu’nun (daha sonra 2. Panzer Ordusu oldu) komutanıydı. Grossman iki kere onun askerlerine yakalanma tehlikesi atlattı.
2. Sovyet kamp sistemi. Tam adı, Glavnoye Upravleniye İspraviyelno-Trudovih Lagerey. (Çalışma yoluyla İslah Kampları Genel Yönetimi). (Y.N.)

mutanı General Gurtiev'in onunla altı saat, hiç ara vermeden konuşmasına, öğrenmek istediği her şeyi anlatmasına, üstelik bunu savaşın en zor anlarından birinde yapmasına şaşırılmıştı. Grossman'ın görüşme sırasında hiç not almamasının, insanların güvenini kazanmasına yardımcı olduğunu biliyorum. Her şeyi daha sonra yazıyordu, komutanlığa ya da muhabirlerin *izba'sına*¹ döndükten sonra. Herkes yatmaya çekilir ama yorgun Grossman her şeyi titizce defterine kaydedirdi. Bunu biliyordum, Stalingrad'a gittiğim zaman defterlerini görmüştüm. Hatta ona günlük tutma konusundaki kesin yaşağı hatırlatıp oraya gizli bir bilgi yazmamasını söylemiştim. Fakat ancak ölümünden sonra yazdıklarını okuma fırsatı buldum. Bu notlar vecize gibidir. Savaş sırasındaki yaşamın temel özellikleri tek bir ifadeye sığdırılmış, sanki fotoğraf basılırken fotoğraf kâğıdına çıkmış gibi. Defterlerinde saf, üzerinde oynanmamış bir gerçekle karşılaşırız.” Grossman tasvir gücünü Stalingrad'da doruğa ulaştırdı: “Cephenin sıradan kokusu – morgla demirci dükkânı arası bir koku.”

Grossman için Stalingrad Muharebesi kuşkusuz yaşamının en önemli deneyimlerinden biriydi. *Yaşam ve Yazgı*'da, Volga, kitap için simgesel bir bağlantının ötesine geçer; nehir, Rusya'nın Stalingrad'daki fedakârlığa kan pompalayan şahdamarıdır. Grossman, benzeri birçok idealist gibi, Kızıl Ordu'nun Stalingrad'da gösterdiği kahramanlığın savaşı kazanmakla kalmayacağına, Sovyet toplumunu sonsuza dek değiştireceğine inanıyordu. Güçlü ve birleşmiş halkın Naziler karşısında zafer kazanmasından sonra, NKVD'nin, kovuşturmaların, göstermelik mahkemelerin ve Gulag'ın tarihe gömüleceğine inanıyorlardı. Cephedeki subay ve askerler, hakkında hüküm verildiği için ne isterse söyleme özgürlüğüne sahip bir suçlunun özgürlüğüyle, çiftliklerin kötü sonuçlar getiren kolektifleştirilmesini, *nomenklatura*'nın² kibri ve Sovyet propagandasının dürüst olmayışını açıkça eleştiriyordu. Grossman daha sonra bunu *Yaşam ve Yazgı*'da, komiser Krimov'un tepkisiyle yansıttı: “Krimov, Stalingrad'a geldiğinden beri tuhaf bir duygu hissediyordu. Kimi zaman artık Parti yokmuş gibi geliyordu; kimi zaman da Devrim'in ilk günlerindeki havayı soluyormuş duygusuna kapılıyordu.” Bu iyimser fikir ve özlemlerin bir kısmının Sovyet yetkililerin başlattığı bir fısıltı kampanyasından cesaret aldığı anlaşılıyor, fakat savaşın sonuyla birlikte Stalin, vidaları yeniden sıkılamaya başladı.

Edebiyatla yakından ilgilenen Sovyet diktatörü, Grossman'dan hoşlanmamış gibi görünüyor. İlya Ehrenburg onun Grossman'dan Lenin'in enternasyonalizmine fazla hayran olduğu için (neredeyse Troçkizm suçuna yakın bir hataydı bu) kuşkulandığını söylüyor. Fakat Sovyet liderinin hıncının, Grossman'ın tiranın kişilik kültürüne asla boyun eğmemiş olma-

1. (Rus.) Geleneksel Rus kır evi. (Y.N.)

2. Komünist Parti'nin ve bürokrasinin üst kadroları. (Y.N.)

sından kaynaklanması daha inandırıcı. Grossman'ın gazete yazılarında Stalin kasıtlı olarak yoktu ve onun Grossman'ın edebiyatında yegâne görünüşü, tiranın ölümünden sonra yazılmış olan *Yaşam ve Yazgı*'da, Viktor Ştrum'la yaptığı bir gece yarısı telefon görüşmesinden ibarettir. Bu herhangi bir romanda olabilecek en uğursuz ve unutulmaz bölümlerden biridir. Kremlin'in efendisinin 1941 Nisanı'nda Ehrenburg'la yaptığı buna benzer bir gece telefon görüşmesinden esinlenmiş olabilir.

1943 Ocak ayında Grossman'a Stalingrad'dan ayrılması emredildi. Ortenberg, savaşın dramatik sonunu yazmak için onun yerine Konstantin Simonov'u¹ çağırmişti. Genç, yakışıklı Simonov, Kızıl Ordu'nun gözünde büyük bir kahramandı ve "Bekle Beni" şiirinin yazarı olarak ona neredeyse tapılıyordu. Bu şiiri 1941 yılında, savaş başladıktan kısa süre sonra, büyük aşkı oyuncu Valentina Serova'yı geride bırakmak zorunda kalınca yazmıştı. Şarkı ve şiir, Kızıl Ordu askerleri için kutsallaşmıştı; çünkü bir askeri hayatta tutabilecek tek şeyin sadık bir nişanlının ya da eşin aşkı olduğunu söylüyordu. Birçok asker, onun elyazısı bir kopyasını göğsünde tılsım gibi saklıyordu.

Stalingrad'da diğer bütün muhabirlerden daha uzun süre kalmış olan Grossman, bu kararı ihanet gibi karşıladı. Ortenberg, onu Stalingrad'ın üç yüz kilometre kadar güneyine, Alman işgalinden yeni kurtarılan Kalmukya'ya göndermişti. Aslında bu da Grossman'a bölgeyi, Lavrenti Beriya'nın NKVD gizli polis taburlarının gelip de halkı büyük göçlere zorlayarak intikam almasından önce inceleme fırsatı verdi. Alman işgali ve düşmanla yapılan işbirliğinin derecesiyle ilgili notları etkileyiciydi ve uluslararası bir içsavaşın içinde kalan sivillerin karşı karşıya kaldığı uzlaşma arzusu ve hevesleri, kesin ve etkileyici bir şekilde sergiliyordu.

O yıl, daha sonra, tarihin en büyük tank çarpışması olan ve Wehrmacht'ı 1944 Aralık ayında Ardenlerdeki saldırıya kadar yeni bir büyük saldırıya geçemez hale getiren Kursk Muharebesi'ne katıldı. 1944 Ocak ayında Kızıl Ordu'yla birlikte Ukrayna'dan geçerek batıya doğru ilerleyen Grossman, sonunda Berdiçev'e ulaştı. Orada, annesi ve diğer akrabalarıyla ilgili korkuları doğrulandı. En büyük Yahudi katliamlarından birinde, Kiev dışında, Babi Yar çukurunda gerçekleştirilen toplu katliamdan önceki ilk büyük kıyımlardan birinde katledilmişlerdi. Doğup büyüdüğü kentteki Yahudilerin katledilmesi, kendini 1941 yılında annesini kurtarmayı başaramadığı için daha da suçlamasına yol açtı. Buna ek bir şok da Ukraynalı komşuların bu katliamda rol almış olduğunu öğrenmesiydi. Gross-

1. Konstantin Mihayloviç Simonov (1915-1979). Şair, oyun yazarı, romancı ve *Krasnaya Zvezda* muhabiri. Simonov daha sonra Stalingrad Muharebesi hakkında *Günler ve Geceler* adıyla 1944 yılında yayımlanan, Hemingway tarzı bir roman yazdı. Fiziksel olarak, Grossman'ın da daha sonra andığı üzere, cesurdu ama Sovyet rejimiyle ilişkisinde ahlaki cesareten yoksundu.

man, Sovyet yetkililerin bastırmaya çalıştığı bir konu olan Holokost hakkında olabildiğince çok şey keşfetmeye kararlıydı. Stalin yönetimine göre Yahudiler asla özel kurbanlar olarak görülemezdi. Onlara karşı işlenen suçlar, Sovyetler Birliği'ne karşı işlenmiş suçlar sayılacaktı.

Kızıl Ordu'nun Polonya topraklarına varmasından bir süre sonra, Grossman, Lublin yakınlarındaki Majdanek ölüm kampına giren ilk muhabirlerden biri oldu. Varşova'nın kuzeydoğusundaki Treblinka imha kampını ziyaret etti. *Treblinka Cehennemi* adlı denemesi soykırım edebiyatının en önemli metinlerinden biridir ve Nürnberg Davalarında anılmıştır.

1945 yılında Berlin'e doğru yürüyüş başladığında Grossman, Stalingrad'da ünlenen eski 62. Ordu yeni 8. Muhafız Ordusu'yla birlikte hareket etti ve komutan General Çukov'a eşlik etti. Grossman'ın acı verici dürüstlüğü, Kızıl Ordu'nun kahramanlığıyla birlikte suçlarını da, Alman kadınlara yönelik toplu tecavüzleri de anlatmasını sağladı. Schwerin'in yağmalanması hakkında anlattıkları, kaleme aldığı tanıklıkların en güçlü ve etkileyici olanlarından biridir. Aynı şekilde, şehirdeki çatışmaları ve sonunda gelen zaferi anlatmak üzere tuttuğu Berlin defterleri de çok geniş bir okuyucu topluluğunu hak eder. Grossman'ın Doğu Avrupa'da yaşanan savaşı herkesten daha iyi görmüş olması çok önemlidir. "Bence 1941 yazının bütün o sıkıntılarını hiç yaşamamış olanlar," diye yazar, "asla zaferin mutluluğunu tam olarak yaşayamayacaklar." Övünmek değildi bu. Basit gerçektir.

Defterlerden alınan sayfalar, makalelerle ve mektuplardan alıntılarla birleştiğinde, ortaya koydukları şey sadece büyük bir yazarın ham malzemeleri değildir. Korkunç Doğu Cephesi'ne ait gelmiş geçmiş en iyi tanıklık, belki de Grossman'ın, "savaşın acımasız gerçeği" dediği şeyin en iyi betimlemesidir.

ANTONY BEEVOR

Топор сколько раз в ле-
 нии также мажущие
 пильней?
 Каким лезвием, когда оно
 пахнует. Не даётся
 лезвием заг!
 Замерено до 300 вт.
 мажущих
 Ха, ха, ха - герма не!!
~~+~~
 Три за Золман - 2 вт герм.
 через смесит. Демко. Тест
 озонированной артиллерии.
 Топор мажущийся Эдвард-
 шикове ведёт - до в Золмане.
 Топор мажущий в самое село
 срезали за хату. Когда
 выслушивать шумит - шумит
 выкатывает шуму, шум в
 шум, а затем снова захватит
 шумит за хату.
~~+~~
 Центральными - шум - боевой
 шумовозный шум, "маша
 как зайцев - шумит шуму"
~~+~~
 Шум: Магаров, Шум-
 шум, шум все
 шумовые: Тоугаранко,
 Шумовые, Ратушские
~~+~~
 Шумовые Шумовые - шум
 шумовые шумовые шумовые
~~+~~
 Шумовые шумовые шумовые
 шумовые шумовые шумовые

Grossman'in defterlerinden bir sayfa.

Yazar savaşta.

I
İşgal şoku
1941

1

Ateşle vaftiz olmak

Ağustos 1941

Hitler'in Sovyetler Birliği işgali, 22 Haziran 1941 günü erken saatlerde başladı. Stalin, kandırılabilceğine inanmayı reddetmiş ve seksen defadan fazla uyarıldığı halde, hepsini geri çevirmişti. Ortaya çıkan gerçek, Sovyet diktatörünü o kadar sarstı ki öğle vaktinde yapılacak telsiz duyurusunu Dışişleri Bakanı Vyacheslav Molotov yapmak zorunda kaldı. Sovyetler Birliği halkı, "çelik" adını taşıyan bu liderden daha dirençli çıktı. Lider sarsıntı geçirirken halk, cepheye gitmek üzere gönüllü sırasına giriyordu.

Gözlüklü, kilolu ve baston kullanan Vasili Grossman askerlik bürosunun onu geri çevirmesine üzülmüştü. Fiziksel durumuna bakarak şaşır-maması gerekiyordu aslında. Daha otuz altı yaşındaydı, ama komşu kız-lar "amca" diyordu ona artık.

Haftalarca savaşla bağlantılı herhangi bir iş bulmaya çabaladı. O dönem-de Sovyet yetkilileri cephede olup bitenler hakkında pek kesin bilgiler ver-miyordu. Kızıl Ordu'yu zırhlı birliklerle dağıttan, sonra da yüz binlerce savaş esirini kamplara hapseden üç milyon güçlü askere sahip Alman kuvvetleri hakkında hiçbir şey söylenmiyordu. Sadece resmî bültenlerde verilen kent isimlerinden anlaşılıyordu düşmanın ne kadar hızlı bir şekilde ilerlediği.

Grossman, annesini Ukrayna'daki Berdiçev kentini terk etmeye zor-lamaktan vazgeçmişti. İkinci karısı Olga Mihaylovna Guber, evde annesi için yer olmadığı konusunda ikna etmişti onu. Sonra, daha Grossman neler olup bittiğini anlayamadan, Alman 6. Ordusu, 7 Temmuz günü Berdiçev'i işgal etti. Düşman iki haftada 350 kilometre ilerlemişti. Anne-sini kurtarmayı başaramamak Grossman'ın hayatı boyunca vicdan azabı çekmesine neden oldu; annesinin kenti terk etmeme sebebinin, kimse-siz kalmış yeğenlerinden birine bakmak olduğunu öğrendikten sonra bile kurtulamadı bu duygudan. Grossman ayrıca ilk karısından olan kızı Yekaterina ya da Katya için de kaygılanıyordu. Onun da yazın Berdi-çev'den gönderildiğini bilmiyordu.

Sovyet yurttaşları
Molotov'un Alman işgali
duyurusunu dinliyor,
22 Haziran 1941.

Savaş çalışmalarına herhangi bir şekilde katılmak istiyordu çaresizce. Kızıl Ordu'nun, kısaltması GLAVPUR¹ olan Merkez Polit Büro'ya başvurdu, oysa Komünist Parti üyesi değildi. Gelecekte editörü olacak olan David Ortenberg adlı, general rütbeli bir komiser onun, Sovyet silahlı kuvvetlerinin *Krasnaya Zvezda* adlı, savaş sırasında en çok okunan gazetesine nasıl geldiğini daha sonraları şöyle anlattı:²

Grossman'ın yazışlarına ilk kez nasıl geldiğini hatırlıyorum. Temmuz sonlarıydı. Merkez Polit Büro'ya uğramış ve Vasili Grossman'ın onlardan ısrarla cepheye gönderilmeyi talep ettiğini duy-

1. Glovnoye Politiceskoye Upravleniye: Kızıl Ordu'nun başlıca Polit Bürosu'ydu. Politik subaylar ve Polit Büroları denetleyen bir Komünist Parti örgütüyü. Komiser sistemi ilk kez Rus içsavaşında, büyük kısmı çarlık subayları olan komutanları gözlemek ve gizlice Beyazlarla işbirliği yapmamalarını sağlamak üzere kurulmuştu. Komiserler ya da politik subay ve eğitimler NKVD'ye bağlı değildi, ama kuşkulandıkları durumlarda onlarla birlikte çalışırlardı.
2. David İ. Ortenberg, *Krasnaya Zvezda*'da Yahudi olmayan Vadimov ismini almıştı.

muştum. Bu yazar hakkında bildiğim tek şey, Donbass bölgesi hakkında *Stepan Kolçugin* adlı bir roman yazmış olduğuydu.

“Vasili Grossman mı?” dedim. “Onunla hiç tanışmadım, ama *Stepan Kolçugin*’i biliyorum. Lütfen onu *Krasnaya Zvezda*’ya gönderin.”

“Tamam, ama orduda hizmet yapmamış hiç. Hiçbir şey bilmiyor. *Krasnaya Zvezda*’da ne yapacak?”

“Sorun değil,” dedim onları ikna etmek için. “Bu adam insan ruhunu tanıyor.”

Halk Komiseri’ne Kızıl Ordu’ya celp emrini imzalayıp Vasili Grossman’ı bizim gazeteye atayınca kadar rahat vermedim. Tek sorun vardı. Ona er rütbesi vermişlerdi, ya da İlya Ehrenburg’un hem kendisi hem Grossman için yapmayı sevdiği şakayla, “acemi er” rütbesi vermişlerdi. Ona bir subay rütbesi ya da komiser rütbesi vermek imkânsızdı; çünkü Parti üyesi değildi. Ona bir er üniforması giydirmek de imkânsızdı; çünkü o zaman vaktinin yarısını üstleri selamlayarak geçirmek zorunda kalırdı. Tek yapabildiğimiz ona levazım subayı rütbesini vermek oldu. Yazarlarımızdan bir kısmı, örneğin Lev Slavin, Boris Lapin ve hatta bir süreliğine Konstantin Simonov aynı konumdan geçmişti. Yeşil apoletleri onlara çok sıkıntı verirdi, çünkü aynı apoletleri doktorlar da takıyordu ve hep karışıklık çıkıyordu. Her neyse, 28 Temmuz 1941 günü emri imzaladım: “İkinci dereceden levazım subayı Vasili Grossman, aylık 1.200 ruble maaşla *Krasnaya Zvezda*’nın özel muhabirliğine atanmıştır.”

Ertesi gün Grossman, yazışlarına geldi. Bu randevunun onun için beklenmedik ama mutluluk verici olduğunu söyledi. Birkaç gün sonra tam teçhizatlı ve subay üniformasını giymiş olarak geldi. [Ceketi bumburuşuktu, gözlükleri burnundan kayıp duruyordu ve tabancası gevşek kemerinden balta gibi sarkıyordu.]

“Bugün cepheye gitmeye hazırım,” dedi.

“Bugün mü?” diye sordum. “Peki şu şeyle ateş edebiliyor musun?” Belinden sarkan tabancayı gösterdim.

“Hayır.”

“Peki bir tüfek?”

“Onunla da yapamam.”

“O zaman nasıl cepheye göndereceğim seni? Orada her şey olabilir. Hayır, birkaç haftayı yazışlarında geçirmen gerekiyor.”

Taktik uzmanımız ve eski bir subay olan Albay İvan Hitrov, Grossman’ın öğretmeni oldu. Moskova karargâhının atış sahalarından birine götürdü onu ve ateş etmeyi öğretti.

SAVAŞTA BİR YAZAR

VASILİ GROSSMAN
KIZIL ORDU'YLA
1941-1945

"XX. yüzyılın Savaş ve Barışı" diye tanımlanarak Tolstoy'la kıyaslanan Yaşam ve Yazgı romanının yazarı Vasili Grossman, büyük bir edebiyat adamı olmanın yanı sıra, savaş muhabiri sıfatını da taşır. İkinci Dünya Savaşı'nın en acımasız günlerinde Donetsk'te, Stalingrad'da, Kursk'ta Almanlarla savaşıyan Kızıl Ordu saflarında Krasnaya Zvezda (Kızıl Yıldız) gazetesinin cephe muhabiri olarak görev yaptı, 1941-1945 arası Avrupa'nın doğusunda yaşanan büyük savaşın en yakın tanığı oldu.

Cephede bin günden uzun süre kalan Grossman, olağanüstü bir röportaj tekniğiyle kısa dinlenme sürelerinde siper gerisine çekilen askerlerle konuşuyordu; çünkü resmî açıklamaların tersine askerlerin akillarındaki her şeyi açık seçik anlattıklarına inanıyordu. Bu yüzden gözlemlerinin keskinliği ve insancıl yaklaşımı, yazar ve tarihçiler için paha biçilmez bir değer taşıyor.

"İkinci Dünya Savaşı", "Stalingrad: Ölümle Kuşatma: 1942-1943", "Berlin'in Düşüşü 1945", "D-Day: Normandiya Çıkarması", "Girit: Savaş ve Direniş", "Kurtuluşun Sonra Paris 1944-1949" gibi kitaplarıyla bilinen, İkinci Dünya Savaşı uzanan İngiliz tarihçi ve yazar Antony Beevor'ın yayına hazırladığı bu kitap, hem Grossman'ın savaş defterlerine, hem de Rus Devlet Edebiyat ve Sanat Arşivi'nde bulunan makalelerine dayanıyor.

Doğu Cephesi'nin gelmiş geçmiş en iyi tanıklığı, Grossman'ın, "Bence 1941 yazının bütün o sıkıntılarını hiç yaşamamış olanlar, asla zaferin mutluluğunu tam olarak yaşayamayacaklar" sözleriyle betimlenebilir.

ISBN 978-975-07-1819-9

9 789750 718199